

12. Еко У. Реторика та ідеологія // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2002. – С. 539–548.
13. Євшан М. Іван Франко (Нарис його літературної діяльності) // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. – К. : Основи, 1998. – С. 135–153.
14. Зеньковский В. В. Единство личности и проблема перевоплощения // Человек. – 1993. – № 4. – С. 76–89.
15. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
16. Ізер В. Процес читання: феноменологічне наближення // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2002. – С. 349–366.
17. Левінас Е. Між нами: Дослідження. Думки-про-іншого. – К. : Дух і Літера, 1999. – 312 с.
18. Лотман Ю. М. Автокомунікація: “Я” і “Другой” как адресаты (О двух моделях коммуникации в системе культуры) // Лотман Ю. М. Семиосфера. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2000. – С. 163–177.
19. Лотман Ю. М. Культура как коллективный интеллект и проблемы искусственного разума // Лотман Ю. М. Семиосфера. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2000. – С. 557–567.
20. Лотман Ю. М. Текст в процессе движения: автор – аудитория, замысел – текст // Лотман Ю. М. Семиосфера. – Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2000. – С. 203–220.
21. Непийвода Н., Сотникова Т. Тест на сумісність // Літературна Україна. – 2003. – 13 листопада. – С. 6.
22. Павич М. Хозарський словник. – Х. : Фоліо, 2004. – 351 с.
23. Павличко С. На зворотному боці автентичності. Культурфілософія Петрова-Домонтовича-Бера (1946–1948) // Сучасність. – 1993. – № 5. – С. 111–125.
24. Перкінс Д. Чи можлива історія літератури? – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2005. – 152 с.
25. Потєбня А. А. Эстетика и поэтика. – М. : Искусство, 1976. – 616 с.
26. Рікер П. Сам як інший. – К. : Дух і Літера, 2002. – 456 с.
27. Рікер П. Що таке текст? Пояснення і розуміння // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2002. – С. 305–323.
28. Сартр Ж.-П. Воображаемое. Феноменологическая психология воображения. – Санкт-Петербург : Наука, 2001. – 319 с.
29. Сартр Ж.-П. Моя перемога є чисто вербальною... // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2002. – С. 327–346.
30. Тебешевська-Качак Т. Автобіографізм як принцип нарації та характеротворення у прозі Оксани Забужко // Слово і час. – 2004. – № 2. – С. 39–47.
31. Тодоров Ц. Поэтика // Структурализм: “за” и “против”: сб. статей / под ред. Е. Я. Басина, М. Я. Полякова. – М. : Прогресс, 1975. – С. 37–113.
32. Фройд З. Поет і фантазування // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2002. – С. 109–116.
33. Хайдеггер М. Исток художественного творения // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв. Трактаты, статьи, эссе / сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1987. – С. 264–312.
34. Шиллер Ф. Письма об эстетическом воспитании человека // Шиллер Ф. Собр. сочинений : в 7 т. – М. : Гос. изд-во худож. литературы, 1957. – Т. 6. – С. 251–358.
35. Юнг К. Г. Психологія та поезія // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2002. – С. 119–138.
36. Bachelard G. Poetyka marzenia. – Gdańsk : Słowo/obraz/terytoria, 1998. – 298 s.
37. Bourdieu P. Władza pisania // Bourdieu P. Reguły sztuki. – Kraków : Universitas, 2001. – S. 51–57.
38. Ingarden R. O tak zwanej “prawdzie” w literaturze // Teoria literatury i metodologia badań literackich / red. D. Ulicka. – Warszawa : Wydział Polonistyki UW, 1999. – S. 177–228.
39. Poulet G. Phenomenology of Reading // The Norton Anthology of Theory and Criticism / ed. by V. B. Leitch. – New York; London : W.W.Norton&Company, 2001. – P. 1320–1333.

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ТЕОРІЇ ЧИСТОЇ ФОРМИ СТАНІСЛАВА ІГНАЦІЯ ВІТКЕВИЧА

На початку нового століття спостерігається поживлення міжнаціональних культурних зв'язків, що вимагає переоцінки багатьох явищ та визначення належного місця того, що раніше оминали або замовчували. У такому соціальному контексті видається потрібною популяризація

літературних здобутків країн слов'янського зарубіжжя, зокрема Польщі – стратегічного партнера України.

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю інтерпретувати творчі напрацювання Станіслава Ігнація Віткевича (Віткація) (1885-1939) як одного із знакових польських авторів ХХ ст.

Новизна роботи полягає у розгляді філософського дискурсу С.І.Віткевича, якому в Україні не присвячено жодного окремої студії.

Проблема філософсько-мистецьких поглядів та їхнього зв'язку з художньою практикою С.І.Віткевича інтерпретована такими польськими та німецькими дослідниками, як Б.Янус, Б.Міхальський, М.Шпаковська, Е.Макарчик-Шустер. На сьогодні окреслено історіософію та катастрофізм Віткація, а також розтлумачено його філософську позицію загалом, проте це залишає місце для нових інтерпретацій.

Об'єктом цього дослідження є філософсько-мистецькі погляди С.І.Віткевича, а предметом – філософське підгрунтя теорії Чистої Форми.

Мета роботи – окреслити філософські основи теорії Чистої Форми як вершини теоретичного доробку С.І.Віткевича.

С.І.Віткевич був найбільшим польським філософом міжвоєнного двадцятиліття, який працював поза університетськими колами [3, 321]. Він залишив значний обсяг праць, що становлять вагомий пласт польської культури. Оскільки перелік теоретичних напрацювань С.І.Віткевича є досить великим, у цьому дослідженні слід обмежитися кількома працями, що вибудовують стержень філософської та естетичної думки митця [9; 10; 11; 12; 13; 14; 15]. Окрім того, необхідно вдатися до короткого огляду зарубіжних досліджень філософської системи Віткація [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8], що дозволить ширше зрозуміти її сутність.

Варто зазначити, що філософські погляди «вразливого, страждального та самотнього» [8, 8] С.І.Віткевича визріли вже у шістнадцятирічному віці під впливом батька – Станіслава Віткевича [10, 123]. Молодий митець (Віткацій розпочинав з живопису) намагався сформуванати таку позицію, яка б мала універсальний характер, внаслідок чого з'явилася масштабна система, яку можна назвати філософією онтологічного плюралізму [7, 565].

Розуміння філософії С.І.Віткевичем значно відрізнялося від позиції неопозитивістів, які у 20-30-ті рр. відігравали значну роль. Для Віткація філософія була вартісним та автентичним знанням, хоча вона відходила від моделей експериментальних наук, а також не була теорією, або ж методологією науки. Пізнання не було для С.І.Віткевича пізнанням емпіричним, оскільки «філософія не була безпосередньою боротьбою з дійсністю, а лише узгодженням отриманих з неї поглядів» [7, 567]. Отож, предметом філософії С.І.Віткевич називає саму дійсність, але не безпосередньо. До її пізнання можна дійти через дослідження різносторонніх (фізичного, біологічного, психологічного і т.д.) поглядів на неї.

Для С.І.Віткевича зв'язок науки та філософії був неконфліктним. Він стверджував, що науки повинні описувати частину реальності за допомогою обмеженої апаратури, натомість філософія – описувати цілісність дійсності за допомогою категорій. З цього приводу мислитель зазначив, що «філософія зробила для самої науки значно більше у сфері тлумачення її власних понять, ніж здається, і не науковці виштовхнули філософів з їхніх ніби-неіснуючих позицій, просто науковці зайнялися знову, вочевидь, з примусу, проблемами, якими недоречно злегковажили з погляду наївного ординарного матеріалізму у минулому столітті» [13, 24].

У процитованій вище праці «Критика матеріалізму та механізму» [13] Віткацій досить жорстко розкритикував науковців за невдалі пошуки шляхів розв'язання загадки буття. С.І.Віткевич торкнувся проблеми переходу «мертвої матерії (ММ)» у «живу матерію (ЖМ)». Фактично, автор заперечив можливості однобокого підходу до пізнання дійсності: матеріалізм та генетика як такі не можуть пояснити окресленого переходу, віталізм і психологізм у цьому випадку змушені послуговуватися досягненнями природничих наук. Навіть якщо наука пояснить тонкощі переходу «мертвої матерії» у «живу матерію», проблема виникнення індивідуума як носія почуття та пам'яті [12, 55] залишиться у статусі апорії, позаяк трактування індивідуума як «шматка живої матерії» [13, 29] для Віткація є неприйнятним. Таким чином, С.І.Віткевич пропагує універсальний підхід до проблем екзистенції, долучаючи метафізику, яку логісти несправедливо вважають «цілковитою нісенітницею» [12, 57]. Світ, на думку, Віткація, складається з монад, Окремих Існувань, «фіктивних або реальних» [11, 73], які творять цілісний образ. Монада у

розумінні С.І. Віткевича – це дещо інша категорія, аніж у Г. Ляйбніца чи М. Кузанського [1, 395]. Для нього монади виступають подільними частинками, що містять менші елементи, тому у ключовому моменті роздумів С.І.Віткевич спробував поєднати два елементи: монізм та дуалізм. Існування характеризує базова двоякість: з одного боку, воно ідентичне саме із собою, з другого боку, Існування складається з багатьох окремих існувань, які, у свою чергу, функціонують як частини цілого, так і самі для себе [6, 39].

Я.Лещинський зауважив, що такий погляд зумовлений емоційною схильністю Віткація до розуміння себе як виняткової та неповторної одиниці, що існує на противагу цілому світові. Отже, філософія С.І.Віткевича виростає з усвідомлення своєї власної єдності у багатовимірності об'єктивного світу [6, 39].

Онтологічний плюралізм С.І.Віткевича перегукується з позицією І.Канта, який зафіксував найсуттєвішу рису плюралізму – інтенцію (прагнення) одиниць як до єднання, так і до збереження власної особистості [1, 487]. З цього приводу С.І. Віткевич писав, що мірою розвитку особистості є її вміння бути співучасником – другом, батьком, колегою і т.д., а мірою розвитку суспільства є його здатність боротися з егоїзмом окремих людей і скеровувати їхню енергію у правильне русло.

Загалом філософія Віткація має виразний антропоцентричний зміст, хоча вона містить припущення про існування незнаних досі істот. Мислитель зазначав, що все відбувається у людській свідомості, яка створює «інтерсуб'єктивний світ знань і культури» [13, 42].

У «Критиці матеріалізму та механізму» С.І.Віткевич в межах «недозволеного мисленнєвого експерименту» [13, 20] висловив припущення, що світ існує не лише у просторово-часовому вимірі. Вчений, подібно до Платона, стверджував, що той світ, який ми обсервуємо, – копія третього виміру. Пізнати Таємницю Існування – це те ж саме, що здійснити «апорт через стіну» [13, 19], тобто зазирнути в інший вимір.

Важливо зауважити, що Таємниця Існування – це ланка, яка об'єднує фундаментальні питання філософії Віткація із історіософією та теорією Чистої Форми. Так, мислитель визначив три шляхи наближення до Таємниці Існування: філософію, релігію та мистецтво. Релігія – виправдання огидності буття, мистецтво – відображення цієї огидності, а філософія – її раціональний аналіз. В той же час, релігія впорядковує людські почуття, мистецтво – якості відчуттів, філософія – поняття. Щоправда, С.І. Віткевич вказав на те, що релігію незабаром замінить наука, а філософія та мистецтво зможуть існувати лише у вигляді Чистої Форми.

Історіософська перспектива Віткація [4] розглядає Таємницю Існування як чинник формування суспільних перемін. С.І. Віткевич говорив, що людство стало свідком двох революцій, що містять у собі ланцюг суспільних перемін. Перша революція стосується появи лідера у первіснообщинному суспільстві. Будь-яка поява особистості володаря започатковувала своєрідні змагання індивідуума із суспільством. Сирій натовп був ґрунтом, на якому виростили «потворні та прекрасні квіти: володарі, справжні сини могутніх богів, та жерці, що тримали у руках страшну Таємницю Існування» [4, 11]. За таких умов володар та його близьке оточення ставали посередником між людьми та Таємницею Існування, а відтак – надавали сенс діяльності широких мас. Друга революція, що розпочалася водночас з Великою французькою революцією 1789 року, настала у зв'язку із захоплення влади масами породив новий тип володаря, який, на відміну від своїх «(пра)предків», мусів рахуватися з бунтівним натовпом. Володар перестав бути носієм Таємниці Існування, творцем історії, і перетворився на маріонетку у руках народу. Друга революція, згідно із вченням Віткація, буде тривати до цілковитої механізації суспільства. Окрім того, триванню цієї революції мислитель надав катастрофістського змісту, тому С.І.Віткевич – називають одним із тих митців міжвоєнного двадцятиліття, які були найбільш вразливими на соціальні катаклізми, «навіть якщо їхні оцінки не завжди були адекватними, а проголошені погляди пробуджували протест» [9, 329].

Ядро теоретичної спадщини С.І. Віткевича складає, безсумнівно, теорія Чистої Форми як самобутня філософсько-мистецька система, яка обґрунтовує сутність, завдання та роль мистецтва, а також узгоджує його з філософією.

«Про Чисту Форму» – це головна праця, що відображає оригінальну філософсько-мистецьку парадигму С.І.Віткевича. Головною метою автора було осмислення сутності та ролі мистецтва як одного із шляхів до пізнання Таємниці Існування. Віткацій застерігав, що може «ледве зробити замальовки теми», оскільки «майже неможливо» [14, 47] вирішити питання,

пов'язані з поняттям Чистої Форми. Митець зауважив, що в естетиці (яка, до речі, пояснює суть мистецтва) існує дуалізм форми та змісту і, відповідно, функціонують системи, в яких один із цих елементів переважає. Таким чином, можна виділити реалістичні та формістичні системи. С.І.Віткевич розкритикував перший різновид системи як «вияв миттєвого занепаду» [14, 61] та графоманії. Митець наполягав на тому, що відображати реальне життя в літературі та театрі немає сенсу, оскільки читач чи глядач і без мистецтва може спостерігати дійсність.

Отож, сутність мистецтва С.І.Віткевич називав форму, що «надає певну єдність складеним предметам і явищам» [15, 56]. Чиста Форма, згідно з твердження митця, – це форма, яка спрацьовує сама по собі, приносячи естетичне задоволення. Однак, в естетиці Віткація примат форми над змістом не означав цілковите нехтування останнім: «Це не форма, позбавлена змісту, бо таку жодна жива істота не створить, а та, у якій життєві складники становлять другорядний елемент» [15, 56].

Мислитель відштовхувався від твердження, що кожна людина знаходиться у безперервному пошуку відповідей на запитання типу «Чому я є саме цим, а не іншим існуванням? в тому місці нескінченного простору і в цей момент нескінченного часу? в цій групі існувань, саме на цій планеті? чому я взагалі існую? я міг би взагалі не існувати; чому взагалі щось є? могло б бути Абсолютне Ніщо, яке неможливо уявити навіть у вигляді пустого простору, бо простір – лише одна з двох сторін форми Існування, а не Ніщо? яким способом я міг би не існувати взагалі перед моїм початком?» [5, 53]. Такі роздуми виражають основу метафізичного почуття, а завдання мистецтва – породжувати це почуття через художню деформацію дійсності. Е.Макарчик-Шустер зауважила, що прикметник «метафізичний» для С.І. Віткевича не означає щось містичне; у цьому випадку він є синонімом безпосереднього екзистенційного досвіду ототожнення із самим собою, або ж самоусвідомлення одноразовості та винятковості власної особи як цілісності багатьох психічних та біологічних якостей [6, 40].

Варто зазначити, що «метафізичний неспокій» виникає в стані абсолютної рівноваги, коли жоден зовнішній вплив та внутрішнє переживання не придушують відчуття власного існування. Цей стан називається «контемплациєю», що виражає усвідомлену винятковість власної особи в опозиції до зовнішнього світу. Розуміння єдності свого «я» з'являється в моменти екзальтації найрізноманітніших почуттів. В ідеальному випадку людина сприймає «метафізичний вимір і розуміє власне життя як частину вічної цілісності» [6, 40]. У цьому ховається один із ключів розуміння експресіоністичного художнього методу С.І.Віткевича, що полягав у змалюванні героїв драм у стані надмірних емоційних потрясінь.

С.І.Віткевич вказав на те, що передумовою метафізичного переживання може бути лише той витвір мистецтва, який має антиміметичну природу. Саме тому художній доробок Віткація – це вияв наміру автора якомога більше деформувати дійсність, що стало продовженням реформи мистецтва, яку розпочав проводити чільний представник польського символізму Станіслав Виспянський. С.І. Віткевич зазначив, що «деформація не є результатом простої <...> забаганки деформування як такого, вона викликана потребою у розширенні горизонтів композиційних можливостей» [16, 8]. В.Болецький головною рисою деформаторських експериментів С.І.Віткевича назвав виразну семіотику, оскільки в творах письменника розмежовується об'єкт та результат зміни, що повністю вкладається в межі художньої умовності [2, 26].

Віткацій вважав, що «мистецтво за своєю суттю є вираженням єдності Окремого Існування, коли існування протиставляється тому, чим не є, або ж цілісності існування» [6, 42]. Для письменника драма була оптимальним варіантом художньої реалізації задуму Чистої Форми, що означала органічну конструкцію зі слів, звуків, кольорів, рухів, яка б забезпечувала автору та реципієнту переживання єдності в нескінченності. Граючись просторово-часовими зв'язками, С.І.Віткевич писав: «Чиста Форма передбачає, на перший погляд, довільні зміни часу та простору, проте дивність змісту компенсується перфекцією форми як самодостатньою вартістю» [6, 41]. Художній твір, на думку Віткація, – «це конструкція довільних простих і складних елементів, яка створена індивідумом як вираз єдності його особи і яка діє самою конструктивністю» [14, 60].

Слід зауважити, що С.І. Віткевич переоцінив естетичне значення форми. Можна говорити про форму як розміщення предметів в той чи інший момент, проте зміна форм, навіть цілих композицій, у реципієнта пробуджуватиме асоціативні зв'язки, які матимуть реальне підґрунтя. Таким чином, форма або Чиста Форма не можуть залишатися у художньому фокусі без змісту,

тому Віткацій визнав, що його твори – це лише спроба реалізувати засади теорії Чистої Форми, а найкращим художнім втіленням своїх ідей письменник назвав прозові збірки Б. Шульца.

Отож, світоглядна панорама С.І.Віткевича постає як оригінальне явище, зумовлене комплексним підходом до засвоєння та переосмислення багатогранної дійсності. Онтологічний плюралізм, історіософія та теорія мистецтва складають філософські основи теорії Чистої Форми як оригінального синтезу філософсько-мистецьких поглядів автора. Поняття Таємниці Існування пронизує увесь філософський та художній дискурс С.І. Віткевича, що свідчить про виняткову роль фундаментальних онтологічних проблем в теоретичній, драматургічній та прозовій творчості митця, тому це дослідження слугуватиме допоміжним матеріалом для подальших наукових розвідок про зв'язок теорії Чистої Форми з письменницькою практикою митця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. В.І. Шинкарук. – К: Абрис, 2002. – 744 с.
2. Bolecki Wł. Szaleństwo ludzi zdrowych, czyli ładne samobójstwo // Witkiewicz St. I. Pożegnanie jesieni. Powieść / Opr. red. B.Górska. – Kraków: Wydawnictwo Literackie. – S. 5-137.
3. Hanczakowski M., Kuziak M., Zawadzki A., Żynis B. Tablice. Epoki literackie. Od antyku do współczesności. – Bielsko-Biała: «Wydawnictwo PARK Sp. z o.o.», 2007. – 444 s.
4. Janus B. Historiozofia Stanisława Ignacego Witkiewicza // Pamiętnik Literacki. Czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej. – Rocznik XCIII, zeszyt 4. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2002. – S. 7-22.
5. Kowalczykowska A. Literatura 1918-1939: Podręcznik dla szkół podstawowych. – Warszawa: STENTOR, 216 s.
6. Makarczyk-Schuster E. Przestrzeń i znaki przestrzeni w utworach scenicznych Stanisława Ignacego Witkiewicza z lat dwudziestych albo czy na końcu sceny można jeszcze wyciągnąć rękę? – Warszawa: Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, 2005. – 216 s.
7. Michalski B. Filozofia ontologicznego pluralizmu S. I. Witkiewicza // Witkiewicz St.I. Zagadnienia psychofizyczne / Opr. B.Michalski. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2003. – S. 565-634.
8. Siedlecka J. Mahatma Witkac / Red. A.Gasper. – Warszawa: Prószyński i S-ka SA, 2005. – 304 s.
9. Szpakowska M. Katastrofizm Stanisława Ignacego Witkiewicza // Problemy Literatury polskiej Lat 1890-1939 / Pod red. H.Kirchner i Z.Zabickiego. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974. – S. 325-361.
10. Witkiewicz St.I. Bilans formizmu // Witkiewicz St.I. O Czystej Formie i inne pisma o sztuce / Opr. J.Degler. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2003. – S. 123-126.
11. Witkiewicz St.I. [Determinizm ułamnościowy] // Witkiewicz St.I. Zagadnienia psychofizyczne / Opr. B.Michalski. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2003. – S. 72-103.
12. Witkiewicz St.I. [Hipoteza monadystyczna] // Witkiewicz St.I. Zagadnienia psychofizyczne / Opr. B.Michalski. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2003. – S. 55-71.
13. Witkiewicz St.I. Krytyka materializmu i mechanizmu // Witkiewicz St.I. Zagadnienia psychofizyczne / Opr. B.Michalski. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2003. – S. 11-51.
14. Witkiewicz St.I. O Czystej Formie // Witkiewicz St.I. O Czystej Formie i inne pisma o sztuce / Opr. J.Degler. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2003. – S. 46-72.
15. Witkiewicz St.I. O „deformacji” na obrazach // Witkiewicz St.I. O Czystej Formie i inne pisma o sztuce / Opr. J.Degler. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2003. – S. 7-11.
16. Witkiewicz St.I. Wstęp teoretyczny // Witkiewicz St.I. O Czystej Formie i inne pisma o sztuce / Opr. J.Degler. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2003. – S. 5-6.

Юрій ЗАВАДСЬКИЙ

© 2008

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ЗОРОВОЇ ПОЕЗІЇ: ПРЕДМЕТ

Зорова (візуальна) поезія – складний культурний феномен, що поєднує в собі ознаки різних видів мистецтва. Труднощі теоретичного осягнення цього явища проявляються на етапі окреслення “зорової поезії” та визначення її місця в сучасному мистецтві. Будучи історично приєднаною до літературного мистецтва, зорова поезія, на нашу думку, не цілком відповідає теоретичній моделі літературного мистецтва як такоого.

Симптоматичним є той факт, що дефініції зорової поезії якщо і поміщені в літературознавчі довідники чи словники, то суттєво між собою різняться. Для прикладу, існує розрізнення термінів “зорова поезія” (в англійській літературі – “visual poetry”) та інших явищ: “конкретна поезія” або “конкретизм”, “фігурний вірш” тощо. Зазначимо, що віднайти відповідники термінів, які використовуються в ключових для теорії зорової поезії працях, доволі